

УДК 323.1

Шібель В. М.

**МИРНИЙ ПРОЦЕС ПАЛЕСТИНО-ЄВРЕЙСЬКОГО МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО
КОНФЛІКТУ: ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Проаналізовано праці вчених, присвячені дослідженню мирного процесу палестино-єврейського міжнаціонального конфлікту.

Ключові слова: мирний процес, палестино-єврейський конфлікт, міжнаціональний конфлікт.

Шібель В. М. Мирный процесс палестино-еврейского межнационального конфликта: историография исследования.

Проанализировано работы ученых, посвященные исследованию мирного процесса палестино-еврейского межнационального конфликта.

Ключевые слова: мирный процесс, палестино-еврейский конфликт, межнациональный конфликт.

Shibel V. M. Peace-making process of Palestinian-Jewish interethnic conflict: Historiography of research.

The works of scientists devoted to the investigation of the peace-making process of the Palestinian-Jewish conflict have been analysed.

Key words: peace-making process, Palestinian-Jewish conflict, interethnic conflict.

Мирний процес на Близькому Сході, основним змістом якого виступає врегулювання палестино-єврейського міжнаціонального конфлікту, становить важливий фактор міжнародної безпеки і стабільності. Успішне просування у напрямку довгострокового миру вимагає критичного аналізу основних здобутків і прорахунків мирного процесу. У значній мірі цьому сприяє висвітлення основних аспектів врегулювання конфлікту в науковій літературі. Метою статті є аналіз фахової літератури під кутом зору дослідження причин, факторів і варіантів розв'язання проблеми палестино-єврейського врегулювання.

Загальні принципи функціонування біполярної системи та місце і роль регіональних і локальних конфліктів у ній глибоко досліджено у працях радянських і зарубіжних науковців [41–43; 20].

Об'єктом дослідження відомого французького політолога, соціолога та публіциста Р. Арона [4] стали поняття війни та миру між двома наддержавами у біполярній системі. Науковець у своїй праці доводить, що між ними мир неможливий, але й війна невірогідна. Регіональні конфлікти Р. Арон розглядав через призму військового суперництва двох наддержав, які одночасно остерігалися глобального конфлікту.

Комплексне дослідження регіональних конфліктів здійснено В. М. Блищенко та М. М. Солнцевою [6]. Автори підсумовують, що успішне вирішення конфліктів повинне опиратися на дотримання міжнародно-правових норм – конфлікти необхідно вирішувати мирним способом, дотримуючись міжнародних правових норм, які існують і можуть успішно врегулюватися.

У статті М. М. Шарафуліна [30] аналізуються міжнаціональні конфлікти як один із типів політичних конфліктів. Автор наголошує, що світовий досвід вказує на необхідність застосування широкого спектру мирних засобів для врегулювання міжнаціональних конфліктів. У праці І. Д. Звягельської [14] розглядається місце етнополітичних конфліктів у системі міжнародних відносин. Особлива увага в зазначеній праці приділяється аналізу методів, що використовуються в міжнародній практиці та спрямовані на зниження рівня

напруги і врегулювання етнополітичних конфліктів.

Дослідженню проблематики власне мирного процесу присвячені роботи Є. Свєца, який приходив до висновку, що найбільші конфлікти зароджувалися внаслідок утопічних візій ідеального устрою і пропонував демократизацію і реалізм як важливі фактори, що сприяють вирішенню конфліктів [38].

Аналізу міжнародного посередництва на сучасному етапі врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту присвячена стаття А. М. Захарченко [13]. У статті визначено посередницький потенціал США, ЄС та Росії, а також виявлено суперечності у їхньому ставленні до мирного процесу в регіоні. Визначено рекомендації щодо подальшої політики України у питанні врегулювання близькосхідного конфлікту.

Об'єктом дослідження українського науковця В. Бруза [8] є сфера мирної діяльності ООН в контексті дослідження процесу розв'язання міжнародних, міжнаціональних конфліктів. Науковець досліджує еволюцію форм і методів діяльності ООН щодо врегулювання міжнаціональних конфліктів. З метою з'ясування ролі операцій ООН, визначення їхніх досягнень і недоліків, а також шляхів підвищення ефективності міжнародних зусиль щодо відновлення і зміцнення миру автором проаналізовано найбільш типові і великі операції, проведені в різні періоди і в різних регіонах ООН (арабо-ізраїльський конфлікт 1947–1949 рр., Тимчасові сили ООН в Лівані і ін.). Однією з найважливіших ланок у процесі врегулювання міжнародних, міжнаціональних конфліктів, зазначає В. Бруз, є заходи, спрямовані на остаточне врегулювання спірних проблем і розв'язання політичних, економічних, соціальних та інших питань з метою зміцнення досягнутого миру і недопущення повторного вибуху насильства. Оцінюючи історичний досвід операцій ООН, науковець підсумовує, що постконфліктному миробудівництву в минулому не завжди приділялася належна увага, в той час коли основна роль відводилася підтриманню миру й безпеки. У цьому й полягає одна з головних причин довготривалості низки операцій ООН, які затягнулися на багато років.

До другої групи належать праці, що присвячені міжнаціональним відносинам на Близькому Сході та, зокрема, палестино-єврейському міжнаціональному конфлікту. Окремі проблеми єврейської колонізації висвітлено в праці українського дослідника Г. В. Батенка [5]. Одне із питань, що досліджується автором – ставлення представників сіоністського руху та єврейського населення різних країн світу до створення єврейської держави на Близькому Сході. Автор доводить, що одним із найпотужніших коренів перманентної близькосхідної напруги є теоретичні висновки політичного сіонізму кінця XIX – початку XX ст. На його думку, лідери політичного сіонізму, визначивши єврейською національною домівкою Палестину, не передбачили ймовірних військово-політичних ускладнень і конфліктів, які продовжуються десятиліттями на Близькому Сході.

Аналіз передумов і причин виникнення палестино-єврейського міжнаціонального конфлікту і його розвиток у період, коли Палестина перебувала під мандатом Ліги Націй, здійснено у публікаціях М. Дж. Кохен [36]. Зосередившись на характеристиці національних прагнень єврейського народу, автор ігнорує аналогічні процеси націогенезису у середовищі арабського населення Палестини.

В узагальнюючій праці з новітньої історії Палестини вченого арабського походження А. В. Кайялі [37] відображено погляди палестинської сторони на причини зародження двостороннього конфлікту. Автор приходять до висновку, що головною причиною невдачі арабських націоналістів у боротьбі щодо недопущення утворення на території Палестини єврейської національної домівки була відсутність ефективного лідера, який очолив би та організував би боротьбу проти єврейської колонізації Палестини.

У роботах радянських вчених [15; 24; 27] проаналізовано окремі аспекти розв'язання єврейського питання у політиці радянського уряду та розвитку сіоністського руху. Однак високий ступінь заідеологованості аналітичного матеріалу та односторонній підхід до оцінки подій, що відбувались на Близькому Сході, вимагають критичного ставлення до зроблених

ними висновків.

Зарубіжні вчені, а саме американські, у більшості випадків відносяться до подій на Близькому Сході з проізраїльської позиції. Виняток становить праця американського дослідника Д. Дюка [11], в якій висвітлюється вплив сіоністів на формування системи зовнішньої політики США і відношення до близькосхідного регіону зокрема. Автор робить висновок про велику роль проізраїльського лоббі у формуванні близькосхідної політики США.

Позиція радянського керівництва щодо спроби вирішення палестино-ізраїльських суперечностей під час Кемп-Девідських домовленостей та війни в Лівані 1982 р. розкрита у праці А. Агаришева [1]. Автор намагався довести наявність причинно-наслідкового зв'язку між угодами, укладеними в Кемп-Девіді, та війною в Лівані. Дана робота хоча і носить заідеологізований характер, однак у ній міститься чимало цінного фактологічного матеріалу.

А. Кжечунович, звернувши увагу на вирішення конфліктів Ізраїлю з Йорданією та Єгиптом і тліючі конфлікти з Сирією і Ліваном вважав, що найважчою проблемою у близькосхідному протистоянні є палестино-єврейський конфлікт: «Може більш ефективним методом діяльності буде спроба розв'язання спочатку найважчої проблеми в даному регіоні, оскільки у випадку успіху решта проблем будуть значно легші до розв'язання» [39].

Динаміку палестино-єврейського конфлікту та міру впливу йорданського фактору на мирний процес у близькосхідному регіоні прослідковано в дисертаційному дослідженні І. Бравкової [7]. Автор робить висновок про важливе значення, яке має Йорданія у близькосхідному конфлікті і мирному процесі.

Стаття відомого арабіста з Тель-Авівського університету М. Хатіна [28] присвячена історії ізраїльсько-єгипетських відносин. Автор зазначає, що мирні домовленості в Кемп-Девіді зруйнували табу, що існували в арабському світі відносно мирних контактів з Ізраїлем, і зупинили війни, які періодично вибухали на Близькому Сході, в чому Єгипет відігравав головну роль. Згідно з оцінкою автора, ізраїльсько-арабські відносини після Кемп-Девіда залишились прохолодними, але сприяли регіональній стабільності.

Цивілізаційні відмінності та недостатність контактів палестинців з Заходом американський інтелектуал арабського походження Е. Саїд [40] оцінював як основну причину ігнорування в світі національних прав палестинського народу. Згідно з його міркуваннями, становище палестинців має розглядатися на одному рівні з Голокостом. Особливу увагу вчений приділив значенню Організації визволення Палестини (ОВП), яка, на його думку, має створити інфраструктуру, здатну об'єднати палестинців у межах і поза межами Палестини.

Критика мирної діяльності США кінця 1990-х рр. та аналіз допущених недоліків під час і після Кемп-Девідських мирних домовленостей вміщені в монографії американського експерта-міжнародника К. Свішера [44]. Одностороння заангажованість американської адміністрації на боці однієї зі сторін конфлікту не створили передумов для успіху посередницьких мирних місій.

У колективній монографії Інституту сходознавства і Інституту світової економіки і міжнародних відносин РАН «Арабський світ: Три десятиліття незалежного розвитку» [3] проаналізовано як ключові проблеми окремих арабських країн, так і близькосхідного регіону: міжарабські відносини, палестинську проблему, врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту. Зазначене дослідження є цінним для розуміння історії близькосхідного конфлікту.

У праці Е. Сатановського [26] досліджено роль і місце держави Ізраїль у системі сучасних міжнародних відносин. Автор прийшов до висновку про необхідність палестино-єврейського врегулювання, оскільки внутрішні єврейсько-палестинські конфлікти становлять серйозний чинник дестабілізації, який ослаблює державу на зовнішній арені.

Окрему групу представляють дослідження власне мирного процесу палестино-єврейського міжнаціонального конфлікту. На жаль, вони досить небагаточисельні.

Події, що передували зародженню палестино-єврейського конфлікту та ставлення керівництва Великобританії до непорозумінь між двома народами – палестинцями та євреями – проаналізовано у працях американської дослідниці В. Коннер [16–17]. Автор доводить, що ініціаторами сутичок між палестинцями та євреями на національному ґрунті наприкінці 20-х років ХХ ст. були як реакційна частина арабських націоналістів, так і лідерів сіоністського руху.

Питання англо-сіоністських стосунків напередодні і в роки Першої світової війни висвітлено в праці В. Витвицької [9], у якій автор акцентує увагу на значенні співпраці між англійцями та сіоністами при отриманні Великобританією мандату на Палестину.

Проблему зародження арабо-єврейських протиріч окреслено в праці Г. Батенка [5]. Автор підсумовує, що причиною збройного протистояння (кін. 20-х рр. ХХ ст.) було те, що арабські та єврейські громадські діячі не могли знайти точок дотику для примирення.

Дослідник палестинської проблеми С. Щевельов доводить, що англійська адміністрація в Палестині з самого початку існування мандату інспірувала розпалювання національної і релігійної ворожнечі між палестинськими арабами та єврейськими іммігрантами. Науковець прийшов до висновку, що ООН не виконала свої функції у палестино-єврейському конфлікті. Прийнявши резолюцію № 181, світове співтовариство зобов'язане було виконати роль гаранта в імплементації цього документу і не допустити першої арабо-ізраїльської війни [31–33].

Торкаючись причин провалу мирних ініціатив, А.Ештейн вказує на відсутність суспільного примирення та виховання для миру [34]. Тобто нове покоління палестинців виросло в середовищі антиізраїльського підбурювання і для нього радикальна антиєврейська риторика, яка оправдовує терористичну діяльність, є цілком прийнятною. Молоді палестинці, на думку науковця, не більші «прихильники» миру, ніж Я. Арафат і його оточення. У статті автор робить висновок, що такий стан є справжньою трагедією для майбутнього палестино-єврейських відносин.

Аналізуючи проблему палестинських біженців, А. Епштейн підсумовує, що це питання є чи не найважчим для вирішення серед цілої низки проблемних питань палестино-єврейського конфлікту [35]. Розгляду однієї із основних причин палестино-єврейського міжнаціонального конфлікту, а саме проблемі Єрусалиму, присвячена наукова розвідка О. Зайцевої [12]. Автор робить висновок про вагомий вплив боротьби за право суверенітету над Святим містом на розвиток палестино-єврейського протистояння. У статті Й. Альпера викладено міркування щодо передумов палестино-єврейського конфлікту та причин невдач мирних ініціатив. Автор робить висновок, що навіть невдалі переговори є кращим варіантом розвитку подій, ніж бойові дії [2].

Безпосередньо палестино-єврейському міжнаціональному конфлікту присвячена праця арабського та єврейського дослідників Д. ель-Аламї, Д. Кон-Шербока [21]. У цій роботі містяться різні тлумачення тих самих фактів, що допомагає сформулювати об'єктивну позицію відносно досліджуваної проблеми. Д. ель-Аламї доходить до висновку про необхідність надання палестинцям однакових юридичних, громадянських і демократичних прав як передумову досягнення довготермінового примирення. Д. Кон-Шербок доводить неможливість створення бінаціональної держави та пропонує визначити для масового заселення палестинцями територію Палестинської автономії та частину земель, які мають виділити палестинцям сусідні арабські країни.

Окремі наукові дослідження стосуються суспільних процесів всередині палестинського суспільства. Зростанню ролі та значення Партії визволення Палестини (ФАТХ) після війни 1967–1969 рр., а також напрямам її діяльності присвячено наукову розвідку О. Волчана [10]. Автор робить висновок, що прихід учасників збройного спротиву до керівництва ОВП

розширив базу для досягнення єдності сил палестинського руху.

Детально розглянуто всі етапи розвитку і різні аспекти палестинської проблеми в контексті еволюції близькосхідної ситуації у працях Є. Пирліна [22–24]. Є. Пирліном прослідковано хід палестино-єврейських переговорів про остаточне врегулювання в 90-х рр. та еволюцію підходів сторін до вирішення наявних проблем.

Різноманітні складові конфлікту між Державою Ізраїль та сусідніми арабськими країнами проаналізовано Д. Кузнецовим [18]. Він приходять до висновку, що тільки в 1990-ті роки сформувалась однастайність у поглядах на палестино-єврейський конфлікт, і від кроків, які будуть зроблені на шляху до миру, залежить, чи збережуть жителі Держави Ізраїль і палестинці думку про те, що мирне розв'язання конфлікту є тим, до чого має прагнути світова громадськість в цілому.

Спільна праця К. Полякова та А. Хасянова присвячена аналізу перешкод, котрі виникли на шляху створення Палестинської Національної Автономії (ПНА) в 90-і роки ХХ ст. Питання становлення палестинської державності розглядаються авторами в контексті близькосхідного мирного процесу. Особливе місце приділяється впливу боротьби між різними палестинськими угруповуваннями на становлення законодавчої та виконавчої влади, формуванню силових структур ПНА [25].

Аналізу палестино-єврейських мирних переговорів 1995–2001 рр. присвячена робота В. Морозова [19]. Автор розглядає проблему повернення територій Західного берега і сектора Гази, проблему водних ресурсів у близькосхідному регіоні, проблему ізраїльських поселень на окупованих територіях, а також проблему Єрусалиму в контексті палестино-єврейського врегулювання.

М. Шаповалов, прослідкувавши весь хід палестино-єврейського мирного процесу, виділив п'ять основних етапів: підмандатний період (з 1920 р. – до 1945 р.), післявоєнний період (з 1945 р. по 1948 р.), воєнний період (з 1948 р. до 1967 р.), період «часткового» врегулювання (з 1967 р. до 1987 р. – інтифади), період всестороннього врегулювання (з 1987 р. і до сьогодні) [29].

Таким чином, близькосхідне протистояння викликало зацікавлення політологів та істориків багатьох країн. Дослідження палестино-єврейського мирного процесу внаслідок суб'єктивізму більшості авторів та незавершеності цього процесу характеризується відсутністю комплексних узагальнюючих праць.

Список використаних джерел і літератури

1. Агарышев А. От Кэмп-Дэвида к трагедии Ливана / А. Агарышев. – М. : Мол. гвардия, 1983. – 191 с.
2. Альпер И. Израильско-палестинский конфликт / Иосиф Альпер // Программы урегулирования палестино-израильского конфликта. – М., 2004. – С. 8–21.
3. Арабский мир: Три десятилетия независимого развития / [авт. текста О. Г. Вирабов, И. Д. Звягельская]. – М. : Наука, 1990. – 372с.
4. Арон Р. Мир і війна між націями / Р. Арон. – К., 2000. – 688 с.
5. Батенко Г. В. Політичний сіонізм у пошуках «Землі обітованої» / Г. В. Батенко // Культура народів Причорномор'я (КНП). – 2004. – № 52. – Т. 1. – С. 7–11.
6. Блищенко В. М. Региональные конфликты и международное право / В. М. Блищенко, М. М. Солнцева. – М., 2005. – 496 с.
7. Бравкова И. В. Роль Иордании в урегулировании арабо-израильского конфликта / И. В. Бравкова // КНП. – 2005. – № 57. – Т. 2. – С. 63–66.
8. Бруз В. С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів: [навч. посібник] / В. С. Бруз. – К. : Либідь, 1995. – 111 с.
9. Витвицкая В. В. Англо-сионистские отношения накануне и в годы первой мировой войны / В. В. Витвицкая // КНП. – 2001. – № 24. – С. 86–89.
10. Волчан О. Ф. Организация Фатх после июньской арабо-израильской войны (1967–1969

- гг.) / О. Ф. Волчан // КНП. – 2000. – № 13. – С. 77–81.
11. Дюк Д. Еврейский вопрос глазами американца: мое исследование сионизма / Дэвид Дюк. – К. : МАУП, 2002. – 369с.
 12. Зайцева О. Проблема Иерусалима в палестино-израильском конфликте / Ольга Зайцева // Палестино-израильский конфликт в зеркале общественного мнения. – М., 2004. – С. 68–146.
 13. Захарченко А. М. Аналіз ефективності міжнародного посередництва в арабо-ізраїльському конфлікті / А. М. Захарченко // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3 (8). – С. 240–249.
 14. Звягельская И. Д. Специфика этнополитических конфликтов / И. Д. Звягельская. – М. : Навона, 2008. – 160 с.
 15. Карасова Т. А. Израиль: некоторые аспекты внутренней и внешней политики / Т. А. Карасова, Б. В. Ленский. – М. : Знание, 1988. – 64 с.
 16. Коннер В. В. Белые книги 1922 и 1930 годов по Палестине / В. В. Коннер // КНП. – 2002. – № 30. – С. 80–84.
 17. Коннер В. В. Деятельность Арабского палестинского конгресса в 20-е годы XX века / В. В. Коннер // КНП. – 2001. – № 25. – С. 64–68.
 18. Кузнецов Д. В. Арабо-израильский конфликт / Д. В. Кузнецов. – Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2006. – 289 с.
 19. Морозов В. М. Палестино-израильские мирные переговоры / В. М. Морозов // Востоковедный сборник. – Вып. 3. – 2002. – С. 76–88.
 20. Очерки теории и политического анализа международных отношений. – М. : НОФМО, 2002. – 384 с.
 21. Палестино-израильский конфликт: Две точки зрения / Ден Кон-Шербок, Дауд эль-Алами ; [пер. с англ. В. Новикова]. – М. : ФАИР_ПРЕСС, 2002. – 320с.
 22. Пырлин Е. Д. 100 лет противоборства / Е. Д. Пырлин. – М. : РОССПЭН, 2001. – 479 с.
 23. Пырлин Е. Д. Трудный и долгий путь к миру / Е. Д. Пырлин. – М., 2002. – 512 с.
 24. Покормяк Н. В. Израиль / Н. В. Покормяк. – М., 1982. – 112 с.
 25. Поляков К. И. Палестинская национальная автономия / К. И. Поляков, А. Ж. Хасянов. – М. : ИИИиБВ, 2001. – 176 с.
 26. Сатановский Е. Я. Израиль в современной мировой политике / Е. Я. Сатановский. – М., 2001. – 163 с.
 27. Сіонізм: минуле і сучасне. – К. : Політвидав України, 1990. – 117 с.
 28. Хатина М. Египетско-израильский мирный договор / Меир Хатина. –Иерусалим, 2002. – 15 с.
 29. Шаповалов М. С. Современные тенденции в урегулировании ближневосточной проблемы [Электронный ресурс] / М. С. Шаповалов // Режим доступа : http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2009/03_4.pdf
 30. Шарафулин М. М. Межнациональные конфликты / М. М. Шарафулин // Известия Уральского гос. ун-та. – 2006. – № 45. – С. 64–73.
 31. Щевелёв С. С. Проблема Палестины в ООН / С. С. Щевелёв // КНП. – 1999. – № 10. – С. 100–104.
 32. Щевелёв С.С. Восстание 1929 года в Палестине / С.С. Щевелёв // КНП. – 1999. – № 6. – С. 256-265.
 33. Щевелёв С. С. Палестина в международных отношениях после окончания I мировой войны / С. С. Щевелёв // КНП. – 1998. – № 4. – С. 160–166.
 34. Эпштейн А. Есть ли будущее у мирного урегулирования? / А. Эпштейн // Арабо-израильский конфликт. – М., 2003. – С. 3–15.
 35. Эпштейн А. Израиль и проблема палестинских беженцев: история и политика / А. Эпштейн. – М., 2005. – 214 с.
 36. Cohen M. J. The Origins and Evolution of the Arab-Zionist Conflict / M. J. Cohen. – Berkeley :

Univ. of Calif. press, 1987. – 175 p.

37. Kayyal A. W. Palestine: A Modern History / A. W. Kayyal. – Croom Helm, 1978. – 243 p.
38. Miedzy realizmem a utopia / Pod red. Jerzego Świecy. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1998. – 110 s.
39. Krzczunowicz A. Zapobieganie kryzysom i rozwiązanie konfliktów / A. Krzczunowicz. – Częstochowa : Educator, 2006. – S. 65.
40. Said E. W. The question of Palestine / Edward W. Said. – Taylor, 1980. – 265 p.
41. Stefanowicz J. Anatomia polityki międzynarodowej / J. Stefanowicz. – Toruń, 2000. – 207 s.
42. Stefanowicz J. Stary, nowy świat / J. Stefanowicz. – Warszawa, 1978. – 342 s.
43. Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika / Pod redakcją naukową Edwarda Haliżaka i Romana Kuźniara. – Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2000. – 587 s.
44. Swisher C. E. The truth about Camp David: the untold story about the collapse of the Middle East peace process / Clayton E. Swisher. – New York, 2004. – 455 p.